

Bokmelding

Audun Dybdahl

Klima, uår og kriser i Norge gjennom de siste 1000 år

Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2016

Finn Arne Jørgensen

Middelalderhistorikeren Audun Dybdahls bok om sammenhengene mellom klima, uår og kriser i Norge over en periode på 1000 år leverer det tittelen lover. Men samtidig leverer den ikke nødvendigvis så mye mere.

Boken representerer et høyst nødvendig innlegg fra det norske historikermiljøet i en tid hvor klimadebatten antar stadig større dimensjoner og tar plass på en rekke samfunnsarenaer. Det mangler ikke på kontroverser og usikkerhet i denne debatten, så det at Dybdahl trekker linjene helt fram til i dag gjør at boken potensielt kan bidra med noen svar. Boken er den første større behandlingen av klimahistorisk forskning i Norge. Den må således kalles et nybrottsarbeid innenfor norsk historieforskning. Samtidig vil jeg hevde at boken ikke helt har fulgt utviklingen innenfor den internasjonale klimahistoriske forskningen og at den historiske kunnskapen Dybdahl klarer å frambringe gjennom sin tilnærming er forholdsvis tynn.

Men la oss se først på hva Dybdahl faktisk gjør i boken. Det er en kort bok som på totalt 204 sider inneholder seks kapitler av varierende lengde. I det første kapitlet diskuterer han skillet mellom vær og klima og presenterer klimahistoriens kilder og metoder. Dette er et velskrevet kapittel som fungerer som en god introduksjon til området. Mens mange av klimahistoriens kilder er velkjente for historikere, er andre langt mindre kjente. Dybdahl beskriver hvordan ulike former for klimaarkiv, eller såkalte klimaproksyer (indirekte data om klima), gir oss innsikter i fortidens klima.

I *Klima, uår og kriser i Norge* er det stort sett årringer som brukes som klimaproksyer, såkalt dendrokronologi. Dybdahl beskriver på bra vis hvordan denne metoden fungerer, ved at man etablerer grunnkurver gjennom å studere træs årringer. Ved å sammenligne trær med overlappende årringer kan man arbeide seg tilbake til stadig eldre tømmer. Disse grunnkurvene har en svært begrenset geografisk gyldighet, ettersom de bare gjelder for

områder hvor vekstforholdene har vært sånn noenlunde de samme. Andre typer klimaprosyer inkluderer glasiologisk data fra isbreer, fenologi, pollenanalyse og avsetninger. Naturen er med andre ord et helt arkiv om man bare har metodene og verktøyet til å lese det.

Utfordringen for historiefaget er hvordan en kan bruke innsiktene, eller rettere sagt de dataene som genereres gjennom klimaforskningens metoder til å skrive solide historier om hvordan klimaets historie sammenfaller med og har påvirket menneskets historie. Denne utfordringen tar Dybdahl for seg i de resterende kapitlene, hvor han setter tradisjonelle historiske kilder i dialog med forskjellige klimaarkiv.

Disse fem kapitlene er kronologisk organiserte og er viet til henholdsvis tiden før manedauden i Norge (ca. 1000–1350); senmiddelalderen (ca. 1350–1550); «den lille istid» (ca. 1550–1700); 1700-tallet som et århundre preget av katastrofale kriser; og overgangen fra demografiske til miljømessige kriser (ca. 1800–2015). Tatt i betraktning bokens korte lengde er dette et veldig stort materiale å dekke, og prisen er at behandlingen blir forholdsvis overflatisk.

I disse kapitlene får vi servert en rekke ulike grafer over statistisk data, spesielt furukronologi fra Trøndelag, kombinert med en gjennomgang av tekstlige kilder som omtaler kriser og uår – det som Dybdahl kaller «klimatiske sjøkk.» Disse tekstene inkluderer sagaer, kirkebøker og dagbøker, for å nevne noen, og blir ikke overraskende langt mer omfattende jo lengre fram man kommer i tid. Men det vi får lese fra hver kilde er i stor grad begrenset til hva som kan bekreftes eller avkreftes av klimahistoriske data. Furukronologien blir dermed på mange måter en fasit for både vurderingen og utvalget av de andre kildene. Dybdahl diskuterer i hvor stor grad man kan gjenfinne årsakene til kriser og uår i klimadataene, men går ikke dypere inn i diskusjonen om hvordan klimaforhold har påvirket det norske samfunnet over tid og hvordan nordmenn har organisert sitt samfunn for å møte klimautfordringer.

Dybdahl plasserer boken innenfor det internasjonale forskningsfeltet klimahistorie gjennom å åpne med et sitat fra en av klimahistoriens grunnleggere, Christian Pfister. Her argumenterer Pfister for behovet av å kombinere klimahistorie og kulturhistorie. På sitt beste viser klimahistorie hvorfor og hvordan naturvitere og historikere bør og kan snakke med hverandre, samt hvordan man kan kombinere kvalitative og kvantitative metoder. Innenfor det amerikanske historiefeltet har denne formen for klimahistorie begynt å få et fotfeste, med unge og produktive forskere som Dagomar Degroot og Sam White i ledende posisjoner. Dybdahl er imidlertid lite interessert i en dialog med andre forskere – mens boken inneholder referanser til mye sekundærlitteratur, er dette stort sett til tekster som han henter klimadata fra.

Om man ikke setter klimaendringer i dialog med samfunn og kultur risikerer man fort å ende opp med klimaets historie snarere enn klimahistorie. Dette er ikke ulikt skillet mellom historisk økologi og miljøhistorie, hvor den første i stor grad beskjeftiger seg med å rekonstruere fortidens miljø, mens den andre først og fremst søker å forstå samspillet og den gjensidige påvirkningen mellom menneske og natur over tid. Klimahistoriens store potensiale er at den lar oss stille noen sentrale spørsmål om hvordan klimaendringer har lagt premisser for samfunnsutviklingen og hvorfor noen samfunn er sårbare mens andre er

motstandskraftige mot klimaendringer og kriser, men vi kommer dessverre ikke så mye nærmere et svar i denne boken.

I en tid hvor mange historikere begynner å skrive stadig større historier om menneskehetens innflytelse på planeten – spesielt i relasjon til det som kalles Antropocen, tidsalderen hvor mennesket har blitt en geologisk agent – står vi ovenfor en grunnleggende utfordring som klimahistorien potensielt kan hjelpe oss med. Hvordan bringer vi sammen geologiens og klimaets historie med menneskelige individer, samfunn og kulturers historie? Dybdahl klarer ikke svare på slike spørsmål i sin bok. Mens han tydelig demonstrerer at klimaet endrer seg og at vi kan finne tydelige spor etter klimasjokk i tekstlige kilder, får vi ingen analyser av hvordan og hvorfor disse endringene førte til kriser. Det er nemlig ikke noe man kan ta for gitt, med mindre man omfavner et klimadeterministisk perspektiv.

Klima, uår og kriser i Norge er med andre ord et nybrottsarbeid som er vel verdt å lese som en introduksjon til et større problemområde, men det er samtidig en ganske nærsynt bok som ikke gjør noen forsøk på å bringe inn bredere analytiske tilnærminger til det samme materialet. Den store norske klimahistorien er med andre ord fremdeles ikke skrevet, men forhåpentligvis har Dybdahl brakt oss ett skritt nærmere dette målet.